

РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF NON-FORMAL EDUCATION UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

У статті авторами розглядається роль неформальної освіти в закладах освіти України. Неформальна освіта визнається як фактор підвищення якості, ефективності та результативності навчання здобувачів освіти, їх постійного особистісно-професійного саморозвитку та самореалізації відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії. Зазначено, що у складний час, коли українські заклади освіти оговтувались від пандемії Ковід-19, а російські війська цілеспрямовано руйнували ключові об'єкти цивільної інфраструктури, освітяни отримали унікальну можливість випробувати нові способи передачі знань, навичок та ставлень. Питання неформальної освіти є надзвичайно важливими для України, особливо в умовах воєнного стану, коли невизначеність стратегічного напрямку суспільного розвитку посилюється глобальними політичними, економічними та екологічними викликами. У статті теоретично обґрунтовано сучасні аспекти організації неформальної освіти; описані цифрові технології, які використовуються та розглянуті можливості оцінювання результатів навчання, а саме знань, умінь і навичок, набутих через неформальну та інформальну освіту.

У дослідженні були використані такі методи: експертне опитування, інтерв'ю, анкетування, тестування, спостереження, аналіз документів. Всього в опитуванні взяли участь 240 здобувачів освіти Київського фахового коледжу зв'язку, Державного університету телекомунікацій, Вінницької академії безперервної освіти та Ужгородського національного університету. Першим завданням було визначити, скільки здобувачів освіти проходили неформальне навчання в вигляді семінарів, курсів, конференцій з отриманням сертифікатів чи інших документів, які підтверджували навчання. Наступне опитування містило ряд питань, які дали змогу визначити роль неформальної освіти в закладах вищої та фахової перед-вищої освіти.

В результаті дослідження авторами встановлено, що неформальна освіта займає все більшу вагу в навчанні здобувачів, задовольняє їх освітні потреби, підвищує компетентності та сприяє зростанню освітнього потенціалу суспільства.

Ключові слова: неформальна освіта, заклади освіти, неперервна освіта, навички, компетентність, студент.

In the article, the authors examine the role of non-formal education in Ukrainian educational institutions. Non-formal education is defined as a factor in improving the quality, efficiency and effectiveness of education of students, their continuous personal and professional self-development and self-realisation in accordance with their individual educational trajectory. It is noted that at a difficult time when Ukrainian educational institutions were recovering from the Covid-19 pandemic and Russian troops were deliberately destroying key civilian infrastructure, educators had a unique opportunity to test new ways of transferring knowledge, skills and attitudes. The issue of non-formal education is extremely important for Ukraine, especially in the context of martial law, when the uncertainty of the strategic direction of social development is exacerbated by global political, economic and environmental challenges. The article theoretically substantiates the modern aspects of non-formal education; describes the digital technologies used and considers the possibilities of assessing learning outcomes, namely knowledge, skills and abilities acquired through non-formal and informal education.

The following methods were used in the study: expert survey, interviews, questionnaires, testing, observation, and document analysis. A total of 240 students from Kyiv Professional College of Communications, State University of Telecommunications, Vinnytsia Academy of Continuing Education and Uzhhorod National University took part in the survey. The first task was to determine how many students had received non-formal training in the form of seminars, courses, conferences and received certificates or other documents confirming their education. The next survey contained a number of questions that allowed us to determine the role of non-formal education in higher education and professional pre-higher education institutions.

As a result of the study, the authors found that non-formal education is becoming increasingly important in the education of students, meets their educational needs, increases competencies and contributes to the growth of the educational potential of society.

Key words: non-formal education, educational institutions, lifelong learning, skills, competence, student.

УДК 378.013

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.40>

Шелевер О.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології
Ужгородського національного
університету

Шевченко І.А.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри екології, природничих
та математичних наук
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницька академія безперервної
освіти»

Квятковська А.О.,

аспірантка кафедри відкритих освітніх
систем та інформаційно-комунікаційних
технологій
Університету менеджменту освіти
Національної академії педагогічних
наук України,
викладач вищої категорії
Київського фахового коледжу зв'язку

Постановка проблеми. Зростаюча доступність неформальної освіти у формі відкритих освітніх ресурсів (ООР) та масових відкритих онлайн-курсів (МВОК) призводить до того, що переважна більшість закладів вищої та фахової передвищої освіти визнає її та дозволяє отримання кредитів. Зважаючи на умови сьогодення, війни в Україні, розпочатої російською федерацією в лютому 2022 року, всі заклади освіти постали перед складним викликом: необхідність надати неперервні послуги та забезпечити здобувачів

освіти. У контексті цих виняткових обставин авторська стаття досліджує роль та вплив неформальної освіти на можливості навчання для студентів під час воєнних дій. Таким чином, ми розглядаємо технології неформальної освіти як фактор підвищення якості, ефективності та результативності неперервної освіти, підвищення попиту на різноманітні освітні послуги, зміни мотиваційної готовності та здатності майбутніх фахівців до навчання.

Мета статті. Визначити роль неформальної освіти в розрізі навчання під час війни в Україні

при підготовці сучасних фахівців; описати інтерактивні, цифрові технології, що забезпечують ефективне функціонування освітнього контенту в контексті неформальної освіти.

Аналіз наукових досліджень. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних науковців щодо визначення неформальної освіти охоплює великий сегмент: неформальне навчання в контексті освіти дорослих, здобувачів в закладах освіти різних рівнів. Можна відзначити праці таких науковців, як Ю. Деркача, П. Кряжева, Л. Шаповалової; В. Стрижалковської, В. Бикова, Т. Сорочан та ін.

Водночас в комплексі дослідження питання неформальної освіти як інструменту розвитку додаткових можливостей для здобувачів освіти під час кризових умов, таких як воєнні дії, чи карантинні обмеження не дослідженні на достатньому рівні. Тому з'являється потреба в дослідженні цього питання та виокремленні окремих понять для подальшого впровадження підходів розвитку неформальної системи освіти в Україні.

Основна частина дослідження. Перед освітянами та науковцями в Україні стоїть комплекс невирішених проблем – недосконалість державного управління, зовнішня агресія, незавершеність реформи освіти, що зумовлюють необхідність пошуку оптимальних шляхів подолання бар'єрів, що існують у суспільстві для досягнення цілей сталого розвитку. В першу чергу це стосується закладів вищої та передвищої фахової освіти (ЗВО та ЗФПО), як традиційних носіїв природничих, технічних чи гуманітарних наук, зібраних під одним дахом. ЗВО та ЗФПО мають найбільш адекватний інструментарій для реалізації геополітичної стратегії держави, що дозволяє оцінити формування геополітичного простору, виявити існуючі бар'єри та окреслити шляхи їх подолання. Офіційні системи освіти повільно пристосовуються до соціально-економічного розвитку, чому сприяє їх власний консерватизм та інертність. Сучасне суспільство вже мало можливість переконатися, що неформальна освіта є сильнішою, оскільки система формальної освіти не в змозі повернути назад результат неформальної соціалізації людини.

На сьогодні в Україні існує низка загроз та ризиків: близько 5,3 мільйона здобувачів освіти зіштовхнулися з ситуаціями, які перешкоджають доступу до освіти, у тому числі 3,6 мільйона здобувачів, які безпосередньо постраждали від закриття закладів освіти всіх рівнів. Це ставить українську молодь під загрозу втрати критичних років навчання та соціального розвитку; доступу до формальної та неформальної освіти. З вересня 2022 року лише приблизно 25 відсотків українських закладів освіти по всій країні могли запропонувати очне навчання [3]. Неформальна освіта має можливість впроваджувати міждисциплінарні знання та навички

безпосередньо в громадах, формуючи таким чином цінності демократичного суспільства. Україна зазнає величезної шкоди, спричиненої військовим вторгненням росії, терором проти мирного населення, варварським знищенням території, енергетичним шантажем, руйнуванням культурних цінностей. Водночас вона отримує унікальну можливість для відродження національної свідомості, формування світоглядних засад сталого розвитку (СР) та цінностей демократичного суспільства. Освіта є ключовим елементом подальшого розвитку країни [4].

Авторами проаналізовано документи ЮНЕСКО щодо неформальної освіти, зокрема уточнено визначення «неформальної освіти», її пріоритети. «Неформальною освітою» визначається освіта, що здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [2]. Неформальна освіта відзначається своєю адаптивністю та широкими можливостями з організаційного боку, багатоманітністю форм вияву, необмеженою освітньою тематикою. Вона може забезпечити реалізацію освітніх потреб різних груп населення (за віком, статтю, фахом) та сприяти освоєнню нових соціальних ролей, розвитку, інформальної освіти та самовиховання. Ця освіта є інституціоаналізованою, цілеспрямованою, додатковою, альтернативною та/або доповнює формальну освіту в процесі навчання впродовж життя. Вона може бути короткостроковою, низької або високої інтенсивності, зокрема у формі курсів, семінарів, тренінгів, воркшопів, практичних занять. Неформальна освіта не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень для учасників, часто не обмежена в часі. Основною ознакою неформальної освіти є відсутність єдиних, стандартизованих вимог до результатів освітньої діяльності. Ця сфера освітньої практики зазвичай зорієнтована на поповнення знань і умінь в області аматорських занять і захоплень з прагненням розширити культурний кругозір та набути знання і вміння, що необхідні в побуті, в сфері міжособистісного спілкування, для компетентної участі людини в різних видах соціально значущої діяльності [1]. Професійний розвиток передбачає формування кваліфікованого фахівця, професіонала, особистості, яка проходить періоди адаптації, набуває емпіричного досвіду, формування та вдосконалення. Підготовка фахівців з використанням технологій формальної та неформальної освіти має ґрунтуватися на компетентнісному, особистісно-орієнтованому підходах. Сфера неформальної освіти включає індивідуальні заняття під керівництвом коучів, модераторів,

освітніх консультантів; включає тренінги та короткострокові курси. Майбутній фахівець може отримати формальну кваліфікацію, опанувавши індивідуальні програми неформальної освіти та відповідне визнання уповноваженим органом цих набутих знань, умінь, навичок, компетентностей.

Неформальна освіта ґрунтується на трьох засадах: «вчитися в дії» – отримувати знання під час практичних завдань; «вчитися взаємодіяти» – часто передбачає роботу в групах або командах; «вчитися вчитися» – аналізувати власний досвід і з нього формувати нові знання.

Формами неформальної освіти, які мають широке використання є очна форма (семінари, тренінги, майстер-класи і т.д) та дистанційна (дистанційні курси, вебінари).

Варто зазначити, що серед цифрових технологій, що використовуються в процесі неформальної освіти, найпоширенішими є [5,7]:

- цифрові технології колективної комунікації: технології відео конференцій, наприклад zoom, Skype, youtube для проведення наукових та освітніх заходів онлайн, так і збереження для можливості подальшого перегляду;

- хмарні технології Google для роботи з документами, розробки календарів для візуалізації, реалізації проєктів, зворотного зв'язку;

- соціальні мережі, наприклад Facebook, Instagram, Viber для обміну особистими профілями, а також висвітлення новин, як наукових, так і законодавчих у сфері освіти.

- технології візуалізації освітнього контенту, такі як мультимедійні презентації, інфографіка, відеоінфографіка, інтелект-карти, таймлайн, QR-коди, хмари слів, скрайбінг, гейміфікація, 3d моделювання, доповнена (AR) та віртуальна (VR) реальність.

У рекомендаціях Ради ЄС з оцінювання неформальної та інформальної освіти зазначається, що оцінювання результатів навчання, а саме знань, умінь і навичок, набутих через неформальну та інформальну освіту, може відігравати важливу роль у підвищенні рівня зайнятості та мобільності [5]. Неформальна освіта пропонує «альтернативні форми навчання та новий зміст, які допомагають людям адаптуватися до постійних трансформацій суспільства».

Автори зазначають, що в Україні поки що не існує визнаних стандартів неформальної освіти, але є ряд організацій, які займаються розвитком її стандартів та показників якості. Серед них Українська Академія Лідерства, Prometheus, Міжнародний центр неформальної освіти тощо. Натомість у країнах ЄС неформальна освіта сприймається роботодавцями на рівні з формальною. Її розвитку там сприяють міжнародні організації – ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші.

Незважаючи на обмеження в розвитку всього освітнього сектору в Україні, спричинені спочатку епідемією Covid-19, а потім військовим вторгненням, розв'язаним російською федерацією, існує низка факторів, що сприяють подальшому розвитку неформальної освіти. Одним з них є вимушена міграція студентів та працівників закладів освіти до країн Європейського Союзу [6]. Так, Київський фаховий коледж зв'язку, Державний університет телекомунікацій, Вінницька академія безперервної освіти та Ужгородський національний університет в наказах директорів та ректорів рекомендують своїм навчальним підрозділам та відділам академічної мобільності сприяти студентам, науковим і науково-педагогічним працівникам, які перетнули кордон України після 24 лютого 2022 року, в оформленні наукових стажувань, кредитної мобільності, перезарахування кредитів через неформальну освіту, самоосвіту, тощо.

Для оцінки результатів навчання вищезгадані заклади освіти використовують ряд критеріїв:

- співставність компетентностей за Національною рамкою кваліфікацій;

- результати навчання можуть бути визнаними в межах кредитів, передбачених навчальним планом;

- підвищення кваліфікації за сертифікатними програмами підвищення кваліфікації у відповідних закладах освіти за кордоном за рахунок власних коштів учасників професійного навчання.

Застосування авторами академічної аналітики дозволило отримати більш глибоке розуміння проблеми використання та ролі неформальної освіти, яка досліджується в роботі. Цей підхід включав опитування та аналіз отриманих даних. Опитування здійснювалось в режимі он-лайн, за допомогою Google Form, за яким стояла реалізація завдань: з'ясування кількості здобувачів, які брали участь в неформальній освіті під час формального навчання; ступінь задоволеності учасників опитування від процесу проходження навчання неформальної освіти; встановлення якості проходження курсів, вебінарів, семінарів через зараховані кредити ЕКТС в закладах освіти. Всього в опитуванні взяли участь 240 здобувачів Київського фахового коледжу зв'язку, Державного університету телекомунікацій, Вінницької академії безперервної освіти та Ужгородського національного університету. Вік респондентів 18–20 років, з яких 60% жінки та 40% чоловіки. Першим завданням було визначити, скільки здобувачів освіти проходили неформальне навчання в вигляді семінарів, курсів, конференцій з отриманням сертифікатів чи інших документів, які засвідчували проходження навчання (рис. 1).

За результатами опитування 25% (60 здобувачів) за період навчання не проходили неформальне навчання, 10% (24 здобувачі) проходили, але без отримання сертифікатів чи іншого

Чи проходили ви за період навчання курси, вебінари, семінари з отриманням сертифікатів?

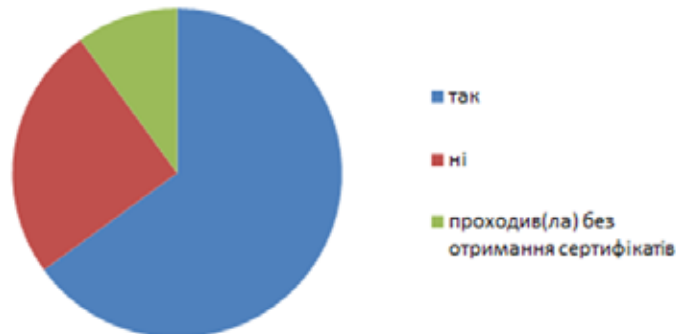

Рис. 1. Відповіді респондентів

підтвердження пройденого навчання та 65% (156 здобувачів) за період навчання хоча б один раз проходили неформальне навчання в будь-якому форматі.

Наступним етапом опитування була анкета, яка містила питання: чи були зараховані курси/семінари/вебінари/та ін. як кредити по дисциплінам; чи вважаєте Ви отримання неформальної освіти обов'язковою разом з формальною; чи варто включати неформальну освіту в програму закладів освіти; чи підвищує неформальна освіта компетентності здобувачів освіти?

Отримані результати опитування свідчать про те, що лише 45% здобувачам освіти неформальна освіта була перезарахована кредитами по дисциплінам; 70% опитуваних вважають, що неформальна освіта підвищує компетентності студентів; 40% здобувачів вказують, що

отримання неформальної освіти є обов'язковою, і лише 20% вважають, що неформальна освіта не є обов'язковою. На питання чи варто включати неформальну освіту в програму навчання, 50% студентів відповіли «так». Тобто неформальна освіта займає все більше місця в навчанні здобувачі освіти, задовольняє їх освітні потреби та сприяє зростанню освітнього потенціалу суспільства в цілому. Як зазначали респонденти в відкритому питанні, що їх спонукає до неформальної освіти, авторами відмічені такі відповіді як: «зв'язок з практикою», «гнучкі програми навчання», «зручний розклад і вибір місця проведення», «власне бажання до самовдосконалення».

Висновки та пропозиції. Українська освіта розвивається в контексті європейських освітніх тенденцій, переймає кращий європейський досвід, а неформальна освіта в Європі має своє вагоме

Рис. 2. Відповіді респондентів

місце. Тому, для сприяння різноманіттю освітнього простору та задля підготовки конкурентоспроможності майбутніх фахівців, підвищення їх мобільності на ринку праці, необхідно налагоджувати взаємодію формальної, неформальної та інформальної освіти в Україні. Результати дослідження можуть бути використані в процесі модернізації системи освіти, організації навчання здобувачів, забезпечення навчання протягом життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Одарченко В. І., Кузнєцова О. В., Акімова О. М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal*. 2020. (43), 25–29.
2. Закон України «Про освіту». 2020. № 2145-VIII. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. UNICEF. Warns that war has disrupted education of 5.3 million children in Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/war-has-hampered-education> (дата звернення 05.07.2023)
4. Mykhaylenko V., Blyzniuk M. Carpathian school: look to the future of non-formal education in Ukraine. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2022. No2(47). doi: 10.15587/2519-4984.2022.255388
5. Semyhina T. V. European practice of professional qualifications validation on the basis of non-formal education. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2020. 3 (132), p. 57–65. doi: 10.24195/2617-6688-2020-3-7
6. Савельєв Є. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. 1(61), ст. 228–232. doi: 10.31732/2663-2209-2021-61-228-232
7. Неформальна освіта в Україні: пропозиція велика, але люди часто вибирають не вчитися. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=neformalna-osvita-v-ukrajini-propozytsiya-velyka-ale-lyudy-chastovybyrayut-nevchytytsya> (дата звернення: 10.07.2023).